

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

Сивата икономика в България в сравнителен план

на Лиляна Веселинова Георгиева

представен за публична защита в катедра „Икономика“

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по икономика“

в професионално направление 3.8 Икономика

Докторска програма „Икономика и икономическа политика“

от

доц. д-р Тодор Ялъмов, Катедра „Стопанско управление“

Основание:

Становището е изготвено въз основа на Заповед на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“ N: РД 38-282/03.06.2024 за участие в научно жури и съгласно решенията от първото заседание от 11.06.2024 г. (ПРОТОКОЛ № 1 / 11.06.2024 г.).

1. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертацията на Лиляна Веселинова Георгиева се занимава с темата за сивата икономика в България в сравнителен план, като изследва и анализира характеристиките и мащаба ѝ в контекста на Европейския съюз. Проблематиката продължава да бъде изключително актуална и важна, тъй като сивата икономика има значително въздействие върху икономическата стабилност, социалното (не)равенство и държавните приходи.

Предложеният труд е „внушителен“ с обема си от 300 стр. и впечатлява с богатството от сравнения и наблюдения. Проследих различни предходни версии и бих искал да изразя задоволството си от подобренията, които г-жа Георгиева реализира след всяко обсъждане в катедрата или с мен.

Авторът подходящо обосновава избора на темата с нейната социално-икономическа значимост, както и с липсата на изчерпателни сравнителни анализи по въпроса, особено от перспективите, умело избрани, съвместно с научния ѝ ръководител проф. д-р Стефан Петранов.

Познавам работата на Лиляна Георгиева „в развитие“ – още като активен студент и от участията ѝ в различни летни школи и годишни конференции на факултета, през публикациите ѝ (индивидуални и в съавторство) до дейността ѝ като управител на Сдружението на завършилите Стопански факултет.

Интересът ми към нейните, а и на колегите от катедра „Икономика“, изследвания в областта на сивата икономика произтича от дългогодишната ми работа по мониторинга на сивата/неформалната икономика в рамките на „Коалиция 2000“ в Центъра за изследване на демокрацията.

2. Преценка за структурата и съдържанието на дисертацията

Структурата на дисертационния труд е логично разпределена и обхваща широк спектър от аспекти – от теоретично разглеждане на понятието за сива икономика и методите за нейното измерване, през анализ на причините и последиците от нея, до конкретни сравнителни данни за България и избрани страни от ЕС. Изследването е подкрепено със значително количество емпирични данни, което допринася за неговата обективност и надеждност.

В конкретика, дисертацията е структурирана в увод (7 реални стр., по същество 6 стр.), същинска част от четири глави и заключение (164 стр.), авторска справка с научните приноси, литература и приложения (120 стр.), елементи, изискуеми от чл. 64 ал. 2 на ПУРПНСЗД в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд, предоставен за рецензиране съдържа достатъчно научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката (изискване за преценка по чл.64. ал.1 на същия правилник). Дисертацията е богато илюстрирана с таблици, графики и фигури (29 бр.), а библиографията, включваща 269 източника обхваща прилично изчерпателно всички известни изследователи на сивата икономика и по-общо световната литература по темата (на английски, български и руски езици).

Използваните данни в дисертацията са от специалния Евробарометър 498 с теренно проучване през 2019 г. Въпреки на пръв поглед големия лаг във времето, реално докторант Георгиева се е справила изключително бързо, тъй като системните файлове се публикуват доста по-късно. Фактът, че тя използва подобни данни прави резултатите ѝ лесно проверими, а подробното докладване на всички тестове и анализирани данни в контекст в приложенията показва добър изследователски вкус, който в България не е норма.

В голямата си част изводите на докторант Георгиева са оригинални, поне дотолкова, доколкото не открих други изследвания върху данните от този Евробарометър с тези изводи.

Използваният научен апарат е адекватно избран за проверка на формулираните хипотези. Разбира се, винаги може да се усложни апарата с добавянето на нови контролни проксита за сравняваните страни и да се добавят нови страни, но това тя може да направи в последващи изследвания. Убеден съм, че има още много какво да каже по тази тема дори само с тези данни.

Авторефератът коректно резюмира дисертацията. Г-жа Георгиева заслужава похвала, защото е успяла да обобщи направеното в 300-те страници на дисертацията в автореферат от 50 стр.!

Докторантът има значително повече публикации (общо 9, от които шест самостоятелни и три в съавторство) и съответно „точки“ за регистрация в НАЦИД както от минималните, така и от средно за докторантите във факултета. Две от статиите (в съавторство) са индексирани в Scopus и вече имат един независим цитат. Публикациите са реализирани в периода 2021-2024 г., което показва завидна изследователска активност.

3. Научни приноси

Приемам всички заявени приноси на докторант Георгиева (стр. 46 и 47 на Автореферата и стр. 175, 176 и 177 от Дисертацията) и специално обръщам внимание на ключовия принос на идентифицирането на зависимостта между заявения данъчен морал и заявеното данъчно поведение, както и на социално-демографските и поведенчески характеристики на населението и данъчния морал. „Скритата“ перла на дисертацията е модерираният ефект на щастието (или удовлетвореността от живота) върху данъчното поведение през данъчния морал (Хипотеза 12, стр. 158, потвърждава, че лицата, които са по-удовлетворени от живота си, са с по-висок данъчен морал в сравнение с по-неудовлетворените), още повече в контекста на Хипотеза 13, която валидира хомогенността на данъчния морал спрямо различните социални класи. Считаю, че подобна статия, базирана върху всички данни от Евробарометъра, а не само върху избраните страни за анализа за целите на дисертацията би намерила място в световните топ-списания, които публикуват статии, свързани със сивата икономика и публични финанси.

Изобщо Глава IV, която разглежда разликите в данъчния морал според различни социо-демографски характеристики ми се струва най-интересна. Например, изводът, че семейните са

с по-висок данъчен морал (Хипотеза 5) или че се отхвърля хипотезата, че хората, живеещи с деца ще имат по-висок данъчен морал (Хипотеза 6).

Богатите на статистически анализи между релевантни за политиката на България страни (съседни и много сходни по отношение на интеграцията на България в Европейския съюз), обяснени със скорошни сходни академични изследвания, без да бъдат повтаряни, дават необходимата основа за формулиране на политики, базирани на данни, с голям шанс за въздействие и намаляване или на нивата на сива икономика, или (поне) на нейната икономическа цена. Тук също очаквам ефективни последващи действия като резултат на дисертацията.

4. Критични бележки и препоръки

По-горе вече споменах две очаквани сфери на дейност (като препоръки), в които очаквам „бърз успех“, като резултат от работата по дисертационния труд- от академична и политическа гледна точка. Все още са останали проблемни части при форматирането като самотното изречение на стр. 13, което би трябвало да е на стр. 12, липсата на някои пунктуационни знаци и т.н.

Всички мои критични бележки, свързани с методологията на изследванията и докладването на повече статистически компоненти при анализа, които можеха да се отразят в разумни срокове бяха вече отразени от докторант Георгиева (в процеса от предварителното представяне на дисертационния труд и последвалата вътрешна защита), за което ѝ благодаря! Единствено останаха самостоятелни трета и четвърта глава, но това е дребен детайл.

5. Въпроси

Въпреки че в настоящата процедура на защита смятам, че няма нужда да се формулират конкретни препоръки към политиката, бих се радвал да чуя развитието на мнението на г-жа Лиляна Георгиева какви потенциални идеи има как може да използва изводите си от Хипотеза 12, а и другите хипотези от Глава IV за положителното влияние на удовлетвореността върху данъчния морал за съвети към политиците? Бих препоръчал разработването и на един policy-brief насочен към политиците с изводите от дисертацията, който да бъде изпратен и до медиите!

6. Обосновано и еднозначно предложение за решение

Убедено смятам, че журито трябва да присъди научната и образователна степен “доктор“ на докторант Лиляна Георгиева.

Доц. д-р Тодор Ялъмов

19.08.2024 г.